

Apostol Stan și Constantin Vlăduț, GHEORGHE MAGHERU,
București, Editura științifică, 1969, 265 p.

Sprîjinindu-se pe o bogată bază de informație: izvoare inedite, colecții de documente și lucrări speciale, autorii au elaborat o reușită monografie a „generalului popular” Gheorghe Magheru, una din personalitățile care au dominat marile mișcări de reдеșteptare națională ale poporului român din secolul al XIX-lea. Deși fiu de mic boier, Magheru nu numai că a observat „racilele societății” din vremea sa, dar le critica vehement și propunea soluții pentru înlăturarea lor, „omul acțiunii nu al discuțiunii” integrîndu-se în gruparea democrat-revoluționară care a contribuit la pregătirea revoluției de la 1848.

Evidențiindu-se printr-o vitejie legendară în luptele împotriva turcilor în timpul războiului din 1828—1829 și bucurîndu-se de simpatia revoluționarilor moldoveni și transilvăneni, Gheorghe Magheru a intrat în rîndul inițiatorilor revoluției și a avut un rol decisiv în izbucnirea mișcării insurecționale de la Izlaz, rol reliefat din plin de autori, care valorifică numeroase documente inedite existente în Arhivele statului din București și Craiova. Autodidact, citind cu nesăț „tot ce producea literatura română”, dar mai ales istoria românilor, care era lectura sa „cea mai plăcută”, Magheru s-a atașat revoluției — subliniază autorii — „fiindcă vedea în aceasta o necesitate impusă de dezvoltarea social-economică și politică a țării”. Magheru pleca de la premisa că revoluția din Țara Românească s-a împlinit pe baza dreptului de autonomie recunoscut și înscris în tratatele politice de înseși puterile suzerană și protectoare.

Dintre cele 12 capitole ale monografiei — primele patru elaborate de C. Vlăduț și ultimele opt de Apostol Stan —, mai dezvoltat și mai documentat ni se pare capitolul al VII-lea, care se ocupă de organizarea taberei de la Cîmpul lui Traian (Rîureni-Vilcea), necesară asigurării unei baze militare a revoluției. Hotărîrea lui Magheru de a înfrunta armatele celor două mari imperii agresive este unul din cele mai mișcătoare momente ale revoluției. După ce analizează toate considerentele strategice și politice create după instaurarea regimului revoluționar care au impus alegerea centrului de concentrare a forțelor de apărare în nordul Olteniei, ătorul (A. Stan) reliefează eforturile lui Magheru de a transforma „Valahia Mică” într-o importantă bază de apărare împotriva invaziei străine, exercitînd practic un control politic și militar asupra întregii Oltenii și asupra apusului Munteniei.

Patriotica proclamație de la 14 septembrie 1848 prin care Magheru cerea poporului român să se înroleze „sub steagul libertății” și să arate întregii lumi că știe să fărîme „lanțurile tiraniei și ale robiei”, precum și răspunsul scurt, dar dirz, pe care generalul îl dă

caimacamului Constantin Cantacuzino („românii toți nu recunosc un guvern pus cu sabia”), arată o puternică influență exercitată de proclamațiile lui Tudor Vladimirescu, pe care autorul nu o sesizează.

Menționind că în Oltenia exista o tendință generală la rezistență și că formațiile concentrate la Riureni așteptau o confruntare cu dușmanul care ocupase țara, autorul expune logic motivele de ordin politic și militar care au determinat pe Magheru să reflecteze asupra oportunității acțiunii de apărare inițiate și ajunge la concluzia — cunoscută de mult — că influența decisivă pentru desființarea taberei a avut-o „sfatul” consulului englez la București, Robert Colquhoun.

Dizolvarea taberei la 28 septembrie 1848 a provocat mîhnire nu numai în rîndurile pandurilor și dorobanților înrolați, ci și în ale unor revoluționari români, maghiari și germani, deoarece activitatea desfășurată de Magheru a avut un ecou deosebit în opinia publică din țările europene cuprinse de revoluție.

În capitolele următoare sînt descrise cu lux de amănunte prigoana dezlănțuită împotriva tuturor revoluționarilor, lungul drum al exilului și marea gamă a suferințelor îndurate de Magheru și familia sa. Din Viena, reședința exitului, Magheru a sprijinit năzuința românilor din provinciile înglobate în Imperiul habsburgic pentru organizarea lor într-un principat autonom și eforturile pentru organizarea emigrației, deoarece generalul era socotit în cercurile de la Paris — subliniază autorul — omul capabil să restaureze unitatea de acțiune în rîndurile exilaților români.

În timpul războiului Crimeii, Magheru a încercat să organizeze o legiune română și, după Congresul de la Paris, a adresat memorii tuturor conducătorilor europeni, solicitîndu-le sprijinul pentru realizarea unității politice a poporului român, subliniind că unirea constituie condiția fundamentală a progresului și a existenței naționale. Acestui deziderat îi consacră Magheru toată activitatea sa nu numai în străinătate, ci și în țară, după întoarcerea din exil, la 17 august 1857.

Documentat și bine expuse de autor sînt evenimentele anului 1864, cînd încetează rolul politic progresist al lui Magheru, care nu se poate ridica deasupra intereselor înguste ale clasei sociale căreia-i aparține și încearcă să conserve o parte cît mai întinsă din moșiile sale. Datorită aceluiași interese — nu din gelozie, cum socoate autorul — Magheru s-a alăturat moșierilor care semănau neîncrederea domnului Cuza în cel mai prețios sfetnic al său, Mihai Kogălniceanu. Autorul observă că aceeași poziție depășită de evenimente o manifestă Magheru și în timpul războaii grănicerilor din anul 1866, dar nu sesizează că din interese de clasă generalul își concentrează activitatea pentru construirea unei căi ferate spre Tîrgu-Jiu, unde își avea majoritatea moșiilor sale.

Ultimul capitol tratează atitudinea lui Gheorghe Magheru față de războiul de independență. În acele împrejurări critice bătrînul general îndemna la unitate toate forțele politice, arătînd că datoria oricărui român este de a uita totul și a se uni cu toții pentru mîntuirea țării precum făceau străbunii în timpuri grele.

Deși are unele inadvertențe cronologice (Magheru primește condoleanțe pentru fiica sa Alexandrina de la I. Heliade-Rădulescu în 1877 — care murise în 1872), monografia precizează rolul lui Magheru în lupta de emancipare socială și națională a poporului român, fixîndu-i, așa cum și-a propus, „un binemeritat loc în istoria modernă a României”.

Radu Pantazi, C. A. ROSETTI. GÎNDITORUL. OMUL,

București, Editura politică, 1969, 398 p. ;

Vasile Netea, C. A. ROSETTI,

București, Editura științifică, 1970, 448 p.

Pe baza noilor indicații metodologice privind analiza contribuției diferiților militanți la progresul general al societății românești, în ultimii ani literatura istorică din țara noastră s-a îmbogățit cu o serie de lucrări monografice și antologii ale activității celor mai proeminente personalități ale României moderne. Era firesc ca în atenția autorilor unor astfel de lucrări să intre personalitatea multilaterală a marelui patriot Constantin Alexandru Rosetti, participant impetuos la revoluția din 1848, devotat luptător pentru cauza unității politice a poporului român și a înlăturării asuprii sale sociale, ziarist pasionat, întemeietor de instituții economice, culturale și artistice. Pe această linie se înscriu cele două lucrări menționate și pe care ne propunem să le prezentăm.

Recunoscut ca un atent și obiectiv prezentator al ideilor și activității unor mari oameni politici moderni, Radu Pantazi s-a oprit și asupra lui C. A. Rosetti — „numele unui om care și-a închinat gândurile și sentimentele, inteligența și energia, viața sa întreagă națiunii noastre, eliberării, independenței și propășirii ei“. Concepută în trei părți : I. Studiu introductiv. Personalitatea. Scrierile ; II. Antologie și III. Mărturiile despre C. A. Rosetti, lucrarea lui Radu Pantazi ni-l prezintă pe omul, gînditorul și luptătorul revoluționar C. A. Rosetti. Unii istorici se așteptau probabil ca autorul să opereze cu foarte multe date din viața și activitatea marelui patriot, iar ideile acestuia să fie ilustrate prin analiza tuturor scrierilor. Noi considerăm că, prin modul inteligent în care și-a ordonat ideile și materialul, Radu Pantazi și-a atins scopul propus. Astfel, printr-un studiu introductiv bine proporționat, autorul caracterizează personalitatea lui C. A. Rosetti prin prisma activității desfășurate de acesta înainte de revoluția din 1848, în timpul revoluției, în exil, a evenimentelor din jurul Unirii și independenței. Sint analizate scrierile lui Rosetti din perioada 1844—1859, ani în care „se cristalizează și se afirmă hotărît principiile pe care Rosetti le va susține toată viața“, principii reluate și în scrierile din perioada 1866—1877, dar la un nivel teoretic mai scăzut. Aceste considerente stau la baza selectării celor 90 de materiale din scrierile reprezentative ale marelui om politic : jurnalul personal, corespondența cu alți exponenți ai cauzei românești, studii în care argumentează necesitatea Unirii și a progresului general al societății românești, articole și note din anii marilor bătălii pentru făurirea României moderne, testamentul din 29 septembrie/11 octombrie 1884. Antologia, întregită de mărturiile aparținînd lui J. H. A. Ubicini, G. Michelet, L. Ulbach, E. Winterhalder, Maria C. A. Rosetti, apoi discursurile rostite la înmormîntarea lui C. A. Rosetti, extrasele din presa internă și externă din aprilie 1885 oferă date suficiente în legătură cu ideile și acțiunile patriotice desfășurate de C. A. Rosetti și cu prestigiul de care se bucura acela ce „pontifica în templul libertății“ oamenilor și națiunilor, cum îl caracteriza N. Iorga.

Considerăm că meritul deosebit al lucrării lui Radu Pantazi — și de aici utilitatea și valoarea ei formativă — este preocuparea pentru precizarea clară — pe baza analizei obiective, de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, a ideilor și acțiunilor lui C. A. Rosetti — a trăsăturilor dominante ale personalității marelui patriot : partizan total al revoluției și progresului, democrat burghez-radical, luptător onest și consecvent, prevestitor al epocii socialiste, dominat de umanitarism și raționalism, politician abil, capabil de a ține seama de împrejurările curente ale vremii (legat de aceasta, considerăm că era necesar

să se accentueze contribuția lui Rosetti la noua orientare tactică imprimată luptei naționale a românilor în anii 1854—1855), modest și lipsit de preocuparea pentru îmbogățire. Cu o mare atenție explică Radu Pantazi baza obiectivă și elementele subiective ale răcelii și ostilității față de Al. I. Cuza, dar și limitele lui C. A. Rosetti, care nu a putut vedea — dincolo de greșelile lui Cuza — măreția personalității domnului.

Justificată metodologic, cu clarificări de ordin ideologic, respectând realitatea istorică, cu un adecvat material ilustrativ și prevăzută cu un indice general, lucrarea lui Radu Pantazi despre omul și gânditorul C. A. Rosetti depășește granițele unui studiu și ale unei antologii dedicate unui singur militant. Este o trecere în revistă a întregii perioade din istoria națională în care s-a integrat Rosetti.

*

O altă lucrare dedicată lui C. A. Rosetti, apărută în anul 1970, este rodul activității științifice a dr. Vasile Netea. Atras de complexitatea personalității lui Rosetti, ca „unul din cazurile cele mai tipice ale generației sale și a modului de creștere a societății românești” și din „dorința — mărturisită de autor în „Avertismentul” care precedă monografia — de a înlătura o lacună din istoriografia română și de a contribui la clarificarea unui proces politic care, început la 1848, și-a întins antenele pînă în pragul actualității noastre”, Vasile Netea a sintetizat, într-o expunere unitară, principalele surse informative asupra vieții, ideilor și activității lui C. A. Rosetti, a reconstituit — legat de specificul redării biografiei unei personalități — evenimentele politice la care a participat (pe unele le-a și condus) marelui om politic și a precizat măsura în care personalitatea, aspirațiile și zbucriumul acestuia se reflectă în conștiința contemporanilor și a posterității.

Primele două capitole ale monografiei prezintă date despre familia, studiile în țară și primele manifestări ca poet și militant revoluționar ale lui C. A. Rosetti. În legătură cu acestea din urmă, V. Netea precizează — analizînd studiile anterioare și presa vremii — contribuția lui C. A. Rosetti la întemeierea societății secrete „Frăția” (îl trece printre cei patru conducători) și a celei literare legale. Activității desfășurate de C. A. Rosetti înainte de revoluție îi sînt afectate alte două capitole — al treilea și al patrulea. Analizînd cu atenție notele din jurnalul intim al viitorului revoluționar, autorul își aduce contribuția la clarificarea unor probleme, încă în discuție, referitoare la data și semnificația celei de-a doua plecări spre Franța, la atitudinea lui C. A. Rosetti față de activitatea cercurilor radical-socialiste franceze și a emigranților popoarelor oprite, la contribuția lui la crearea și conducerea societății studenților români din Paris și la redactarea apelului acesteia din 25 iulie 1846, solicitarea la 7/19 iunie a poetului A. de Lamartine în vederea patronării tinerei societăți. Sînt analizate, de asemenea, raporturile lui Rosetti în grupul lui I. Ghica pînă la revenirea în țară (cauza revenirii este oarecum diferit prezentată decît în studiul lui V. Maciu despre centrul revoluționar român din Paris), condițiile în care a fost înființată „Insocierea Lazariană” la 27 noiembrie 1847, contribuția numerelor pe 1847 și 1848 ale „Calendarului popular” la popularizarea aspirațiilor sociale și naționale ale românilor, conținutul și semnificația broșurii „Ce sînt meseriașii”, caracterul consfătuirilor „Frăției” ținute în librăria de pe Calea Mogoșoaiei și la locuința lui C.A. Rosetti din Str. Izvorului.

Capitolul al cincilea al monografiei este dedicat locului și contribuției lui C. A. Rosetti în revoluția de la 1848. Pe baza corespondenței și memoriilor celorlalți revoluționari și a scrierilor lui Rosetti din anii 1849—1851 (este cunoscut faptul că, din considerente con-

spirative, jurnalul intim nu cuprinde însemnări din perioada 6 iunie — 2 decembrie 1848), Vasile Netea realizează un tablou complet al evenimentelor revoluționare din Țara Românească, iar unele dintre interpretări — vezi, bunăoară, cea în legătură cu problema autonomiei, cu atitudinea față de puterea suzerană și cea protectoare, desprinse din analiza memoriilor din 1 iunie adresate lui Talaat Efendi, sau precizarea concepției lui C. A. Rosetti despre revoluție — sînt deosebit de valoroase. Rosetti este prezent în toate momentele : casier al mișcării ce trebuia să pregătească insurecția, membru al comisiei executive — alături de N. Bălcescu, Al. G. Golescu-Arăpila — și în comitetul revoluționar, editor al celui dintîi ziar al revoluției, „Pruncul român”, prefect al capitalei, secretar de stat în guvernul revoluționar etc. De asemenea, mobilizarea tipografilor din București la 15 iunie, utilizarea plumbului, destinat inițial pentru literele tipografiei sale, la obținerea gloanțelor, redactarea proclamației către popor din timpul celui de-al doilea complot al boierilor, participarea la discuțiile în legătură cu „adunanza generală”, redactarea proclamației din 9 iulie prin care se anunța țăranilor instituirea „Comisiei pentru proprietate”, cuvîntul rostit la deschiderea lucrărilor acestei comisii, chemînd la rezolvarea principală a problemei sociale a revoluției, atitudinea hotărîtă din august-septembrie, toate dovedesc „rolul predominant și fecund” pe care l-a avut C. A. Rosetti în cadrul revoluției de la 1848.

Următoarele șase capitole îl prezintă pe C. A. Rosetti ca un consecvent luptător pentru progresul general al României. Fie în exil (anii 1849—1857), fie în anii luptei pentru Unire și independență, Rosetti a acționat în vederea asigurării acestui progres. După 1848 era pe primul plan lupta pentru libertate și unitate politică, iar după 1878 „cucerirea Plevnei interne”. Lucrarea lui Vasile Netea prezintă o deosebită importanță în precizarea contribuției lui Rosetti la actele emigrației din Apus, la organizarea acțiunii revoluționare din anul 1854, iar pe baza aceasta la noua „preocupare practică” în vederea realizării Unirii, la organizarea luptei unioniste și la alegerea lui Cuza. Autorul prezintă nuanțat atitudinea lui Rosetti față de guvernarea lui Cuza, pînă la realizarea detronării acestuia, act care s-ar fi putut evita. De asemenea, se precizează consecvența lui Rosetti în susținerea idealului său republican, chiar dacă, din considerente tactice, a luptat pentru principiile străin și a acceptat regatul.

Ultimele două capitole ale lucrării (XII și XIII) sînt de dimensiuni mai reduse, dar deosebit de emoționante. Ele evocă sfîrșitul vieții lui Rosetti, înmormîntarea acestuia sub privirile și în lacrimile a peste 100 000 de cetățeni, precum și modul în care posteritatea a apreciat și valorificat ideile și aspirațiile, personalitatea, activitatea și jertfa românului care „întruchipa — după cum afirma Fr. Damé — entuziasmul temperamentului italian, finețea elenică și spiritul francez”. Monografia este bogat ilustrată — sînt în total 74 de reproduceri — și cuprinde în încheiere un rezumat în limba franceză și un valoros indice general.

Cele două lucrări de care ne-am ocupat reprezintă reușite ale genului respectiv de scrieri și sînt deosebit de utile profesorilor din învățămîntul de cultură generală. Ele oferă o bogată sursă de informație și au valoare formativă pentru profesori și pentru elevi, în privința analizei obiective a activității multilaterale desfășurată de personalitățile care au mobilizat masele la acțiuni progresiste. Prin caracterul lor antologic și ilustrațiile variate, lucrările reprezintă un bogat material auxiliar menit să sporească eficiența lecțiilor de istoria modernă a României, avînd, totodată — și lucrul acesta pare cel mai semnificativ —, o deosebită forță educativă. Elevii au ocazia să cunoască una dintre personalitățile marcante

ale secolului trecut care, alături de ceilalți revoluționari români — N. Bălcescu, I. Ghica, M. Kogălniceanu, George Barițiu, ca să numim doar pe câțiva dintre ei —, și-a legat numele de cele mai importante acte istorice ale vremii sale. Evidențierea trăsăturilor etice ale lui C. A. Rosetti cultivă în rîndul tinerilor studioși admirație și respect față de un luptător consecvent și onest pentru progresul general al românilor, al tuturor claselor exploatate și al tuturor popoarelor europene oprimare.

Adrian Th. Pascu

Al. Gh. Savu, *DICTATURA REGALĂ (1938—1940)*,
București, Editura politică, 1970, 486 p.

Anul editorial 1970 a înscris printre aparițiile din domeniul istoriografiei contemporane a României lucrarea de ample proporții a lui Al. Gh. Savu *Dictatura regală*.

Limitele cronologice ale cercetării sint fixate în titlu la anii 1938—1940. De fapt, autorul extinde apreciabil cercetarea, urmărind premisele instaurării dictaturii regale. În felul acesta lucrarea prezintă o frescă a întregii vieți politice din deceniul 1930—1940, și chiar din perioada anterioară, cu accentul, bineînțeles, pe intervalul marcat de instaurarea dictaturii regale (februarie 1938 — septembrie 1940).

Grupate în jurul unor evenimente sau probleme centrale, fiecare dintre cele 17 capitole, elucidînd un aspect sau altul al vieții politice interne sau externe, este organic integrat în ansamblul evolutiv al expunerii, care se întregeste în felul acesta cu noi trăsături și elemente. Adoptînd o tehnică compozițională simplă, obișnuită am putea spune, în care cronologicul se îmbină cu tratarea materialului în plan problematic, dar îmbinînd cu pricepere alternanța cronologic-problematic în jurul celor mai semnificative date, autorul a reușit să dea o lucrare încheagată, unitară, temeinic construită.

Capitolul inițial prezintă primele manifestări ale unor concepții îndreptate împotriva sistemului parlamentar în perioada imediat următoare războiului mondial din 1916—1918, precum și condițiile economice și social-politice care au generat aceste manifestări. Este ceea ce am putea numi preludiul prevestitor al politicii care s-a încheagat în curente puternice, apoi în grupări de interese sau partide ducînd mai tîrziu la înlăturarea sistemului parlamentar și la instaurarea regimului de dictatură regală.

Următoarele cinci capitole analizează situația politică, în special politica internă, de la venirea lui Carol al II-lea pe tron (iunie 1930) și pînă la instaurarea dictaturii regale.

Autorul caută să evidențieze în permanență resorturile economice ale politicii promovate de cercurile dominante, polarizarea de interese economice care se aflau înapoia diverselor partide și formații politice, în special înapoia cercurilor palatului. Imaginea vastei rețele de obiective economice-industriale, agrare, bancare sau financiare în care monarhia deținea un loc de frunte, ca și legăturile de afaceri ale unor reprezentanți de prima mărime ai capitalului din România sau finanței străine cu Casa Regală se desprind din lucrare cu limpezime și relief, constituind o convingătoare ilustrare a interacțiunii dintre factorul economic și cel politic. „Încheagarea în jurul monarhiei, în deceniul al patrulea, a unui puternic grup financiar — subliniază autorul — a constituit platforma economică de pe care Carol al II-lea a acționat pe tărîm politic în vederea instau-